ខ្មែររលើកពីដេកខ្លះហើយ ,មិនស្ទូវខ្លាចវាដូចពីដើមដោយហេតុមកពីកាសែតនគរវត្តដែលមានលោក*ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់* និងលោក*ប៉ាច ឈឺន*ជាមេក្លោង ជាអ្នកដឹកនាំ ។ វាក៏តាំងប្រើតប្រៀនមិនឱ្យកាសែតចេញតាមចិត្តយើងបាន,វាធ្វើការត្រួតពិនិត្យ (censure) គឺដកអត្ថបទល្អៗដែលយើងនិយាយប៉ះពាល់លើវាចេញ ។ ជួនណាយើងចេញតែក្រដាសសទទេ ឮ្បិតអត្ថបទសំខាន់វាដកចេញទៅហើយនៅសល់តែដំណឹងផ្សេងៗនិងដំណឹងពាណិជ្ជកម្មដែលគេជួលឱ្យផ្សាយ ។ ម្លឹងហើយ ក៏នៅតែមានគេចូលចិត្តរានទៀតដោយគេយល់ថា កន្លែងក្រដាសសនោះប្រហែលជាមានរឿងអ្វីសំខាន់ហើយមើលទៅ, បានជាបារាំងដកចេញមិនឱ្យផ្សាយ, ក៏នាំគ្នាស៊ើបសួរចចាក់ចច្ចចស៊ើបសួរគាស់កកាយរកការណ៍ពិតត្រង់កន្លែងសនោះ ។ តាំងពីនោះមកបារាំងប្រយ័ត្នប្រយែងកាន់តែខ្លាំង, ត្រួតកាសែតផង តាមឃ្លាំមើលសកម្មភាពនៃពួកកាសែតផង ,តើមាននរណាខ្លះជាក្រុមដឹកនាំប្រជារាស្ត្រប្រឆាំងនឹងវា ? ខាងរ៉េស៊ីដង្ស ស៊ុប៉េរីយ៉េ គេបានទារពីព្រះរាជបណ្ណាល័យនូវសំណុំរឿងផ្ទាល់ខ្លួន (dossier de personnel)របស់លោក*ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់* ទៅពិនិត្យមើលឱ្យស្គាល់សាវតារជាតិ និងពតិមានផ្សេងៗដើម្បីឱ្យងាយស្រួលក្នុងការចាប់ចងពីបទនាំបំបះបំបោររាស្ត្រប៉ុន្តែគេមិនទាន់ចាប់ទេ គឺគ្រាន់តែសម្គាល់ទុក ។

កាលជំនាន់នោះ, យើងមិនទាន់មានសេរីភាពក្នុងការសរសេរនៅឡើយ, ប៉ុន្តែកាសែត**នគរវត្ត**ហ៊ានសរសេរផ្សាយដោយរិះគន់បារាំងនិងរដ្ឋការខ្មែរធ្ងន់ៗ ខ្លាំងជាងកាសែតទាំងឡាយសព្វថ្ងៃនេះទៅទៀតដែលមានសេរីភាពក្នុងការសរសេរ ។

ឯឈ្មោះក្រុមអ្នកកាសែត**នគរវត្ត** គឺក្រុមបដិវត្តន៍នោះក៏បារាំងវាបានស៊ើបដឹង, ស្គាល់មុខគ្រប់គ្នាអស់ហើយដែរដោយសារតែចារបុរសជាតិខ្មែរគ្នាឯង ដែល ក្បត់ជាតិប្រាប់វាដោយផ្ដាប់ផ្គុនចង់បានយសសក្តិ ។

ពួកបដិវត្តគឺពួកកាសែត*នគរវត្ត* ជំនាន់នោះ មានប្រជាប្រិយភាពណាស់ គឺមានព្រះសង្ឃនិងអ្នកស្រែចម្ការ , កម្មករបន្ត្រីរាជការរាប់អានស្រឡាញ់កាន់តែច្រើនឡើងៗ ។ ក្នុងពេលធ្វើទស្សកិច្ចម្តងៗនៅគ្រប់ទីកន្លែង,លោក*ប៉ាច ឈឺន*លោក*ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់*,លោក*ស៊ឹម វ៉ា* ។ល។

បានខំឧស្សាហ៍ពន្យល់,បំភ្លឺ,ណែនាំប្រជារាត្រ្តឱ្យវ[illegible]ងចំពោះនយោបាយត្រុកទេស ក្រៅពីការផ្សាយក្នុងកាសែតទៀត ។ ហេតុនេះហើ[illegible]បានជ[illegible]រវេរ់ពួកនោះទៅណោម្តងៗ ,ទៅវត្តអារាមក្តីទៅកាន់ភូមិតូចធំឬទៅកាន់ទីរាជការក្តី គេឃើញប្រ[illegible]រាស្ត្រទាំងស្រីទាំងប្រុស,អ្នករាជការព្រមទាំងព្រះសង្ឃមកជួបជុំគ្នាចាំទទួលស្វាគមន៍ ធ្វើបដិ[illegible]ណ្ឌារកិច្ចដោយទឹកមុខរីករាយក្រៃលែងដោយចាំស្តាប់សេក្តីអធិប្បាយពន្យល់ ពីនយោបាយត្រុកទេស ព្រមទាំងបានរៀបចំទទួលភោជ-នាហារផងទៀត ។

ប៉ុន្តែអស់លោកឯទៀត ពុំសូវបានចេញទៅស្រុកក្រៅញឹកញាប់ទេ ឮ្បិតជាប់រវល់ធ្វើការរាជការមានតែលោក*ប៉ាច ឈឺន*ម្នាក់ឯងទេដែលបានធ្វើទស្សនកិច្ចនៅគ្រប់កន្លែងច្រើនជាងគេ ។ ហេតុនេះបានជាគេស្គាល់តែឈ្មោះនិងមុខលោក*ប៉ាច ឈឺន* ច្បាស់ជាងគេ , រាប់អានស្រឡាញ់ជាងគេ ។ មានកន្លែងខ្លះដែលមានលោកចាងហ្វាង*ប៉ាច ឈឺន* ចូលមិនដល់អ្នកស្រុកបបួលគ្នាសែងដង្ហែលោកទាល់តែដល់ទីកន្លែងដែលណាត់ប្រជុំ ។ សម័យនោះលោក*ប៉ាច ឈឺន* ឡើងដៃខ្ពស់មុខមាត់ជាងអស់លោកឯទៀត ។ *ដូចម្តេចក៏ត្រូវគិតពីស្រុក ទេស ? ពីជាតិ ? ព្រោះថាយើងជាមនុស្សមានប្រទេសមានជាតិត្រូវស្វែងរកសុភមង្គលជារបស់ជាតិ កុំឱ្យជាតិដទៃមើលងាយគិតជាតិជាធំពុំមែនគិតខ្លួនជាធំទេ ។ អ្នកគិតដោយយកខ្លួនជាធំទៅជាអ្នកជិះជាន់ ជាតិខ្លួនឯង* ។

ក្រោយមក,ដោយយល់ឃើញថា គ្រាន់តែផ្សាយដំណឹងបណ្តុះបណ្តាលស្មារតីប្រជាជាតិខ្មែរឱ្យចេះស្នេហាជាតិតែតាមផ្លូវសារពតិមានប៉ុណ្ណោះ បានលទ្ធផលមិនទាន់គ្រប់គ្រាន់ទេ ដោយហេតុអត្ថបទល្អៗ សំខាន់ៗ ត្រូវបារាំងវាដកចេញមិនឱ្យចុះផ្សាយ ទើបលោក*ស៊ឹង-ង៉ុកថាញ់*បានជំនុំ គ្នាដើម្បីរកមធ្យោបាយបន្ថែមមួយផ្លូវទៀត ដើម្បីបន្ថែមឱ្យមានឥទ្ធិពលឡើងទៀត ,គឺលោក បំបែកគ្នាជាពីរក្រុម ។ ក្រុមទី១មានភារៈខាងធ្វើកាសែត មានលោក*ប៉ាច-ឈឺន*ជាមេ ជាមួយនឹងអស់លោកឯទៀត ,ក្រុមទី២សម្រាប់ដើរទាក់ទងផ្ទាល់នឹងប្រជារាស្ត្រ, នឹងក្រុមទាហានជើងក្របាម, ទាហានជើងខ្មៅ ព្រមទាំងរកលុយកាក់ ដើម្បីគិតធ្វើការបដិវត្តន៍

បណ្តេញបារាំងចេញឱ្យអស់ពីទឹកដី នៃមាតុប្រទេសយើង ដើម្បីយកទឹកដីយើងមកវិញ ,ឱ្យមានឥស្សរភាពដូចជំនាន់ដើមវិញ , ដូចជាប្រទេសនានាដែលគេមានឯករាជ្យភាពដូច្នេះឯង ។ ក្រុមទី២ នេះមានលោក*ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់* ជាមេជាមួយនឹងខ្ញុំ*(ប៉ុណ្ណ ចន្ទមុ៉ល)* លោកនួន ខួង , លោកគ្រូអាចារ្យ*ហែម ចៀវ* និងលោកជុំ មួង ។ល។

គួរកត់សម្គាល់ថា មនុស្សគ្រប់ជាតិពុំមែនមិនចេះស្រឡាញ់ជាតិទេស្ទើរតែទាំងអស់ចេះស្នេហាជាតិ តែការសំខាន់គឺមេដឹកនាំគឺមេដឹកនាំមានគំនិតភ្លឺថ្លាធ្វើការដើម្បីជាតិ (ស៊ូស្លាប់ទៅតាប់រសធម៌កុំបីបង់) ការសេពគប់ (Fréquentation) *ប្រសើរណាស់ ។ មេឆ្វេងកូនឆ្វេង។*

គ្រានោះទោះបីចែកជាក្រុមដោយឡែកពីគ្នាហើយក្តី ក៏នៅតែជួយគ្នាទៅវិញទៅមកដដែល ឱ្យតែរាស្ត្រប្រជាឆាប់បានយល់នូវនយោបាយស្រុកទេស ។

ជំនាន់នោះ, នាយទាហានជើងក្រហម និងជើងខ្មៅចេះតែទាស់គ្នាដោយប្រកាន់បក្សពួក បារាំងក៏ស្នូមឱ្យមានព្រះសង្ឃខ្មែរ ទៅទេសនាទូន្មានទាហានទាំងនេះ គ្រប់បន្ទាយក្នុងមួយខែម្តង ដើម្បីអប់រំឱ្យមានសីលធម៌និងចរិយាមារយាទល្អឡើង.។

ទាហានជើងក្រហមគឺជាយុទ្ធជន (ទាហានចម្បាំង) រុំពោះរុំជើងក្រហម, កន្តិបក្រហម ។ ទាហានជើងខ្មៅរុំពោះ , រុំជើងខ្មៅ , កន្តិបខ្មៅ ហៅថាក្រុមរក្សាស្រុក បែបគ្នានឹងតម្រួតយើងសព្វថ្ងៃនេះ ។

ការចាត់ព្រះសង្ឃឱ្យទៅទេសនា ឬធ្វើសន្និសីទ ដើម្បីអប់រំទាហានតាមលទ្ធិព្រះពុទ្ធសាសនា ជាភារៈលើពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ (Institut Bouddhique) ចាត់ ។ ជួនណាអានចាត់ព្រះសង្ឃឱ្យទៅទេសនាអប់រំទាហានខ្មែរក្រោម ដូចជានៅមាត់ជ្រូក (Chaudoc) ជាដើរ ។

កាលនោះ, លោក លោក*ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់* ធ្វើការនៅពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ និងព្រះរាជបណ្ណាល័យ ដែលរួមអគារជាមួយគ្នាក្រោមបង្គាប់នាងកញ្ញាជាតិបារាំងម្នាក់ឈ្មោះ*ការ ប៉ុព្លែស*

(Melle Karpelès) ដែលបានកាន់ជាអគ្គលេខាធិការនៃពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ និងជាអ្នកគ្រប់គ្រងព្រះរាជបណ្ណាល័យ (Secrétaire la générale de l'Insittut Bouddhique et conservateur de la bibliothéque royale) ។ លោ*ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់* ទទួលភារៈជាអ្នកភារៈជាអ្នកចាត់ព្រះសង្ឃឱ្យទៅទេសនាប្រដៅទាហានជំនួសកញ្ញា*ការប៉ុឡែស* ។ ម្ល៉ោះហើយជាឱកាសល្អឱ្យលោកជ្រើសរើសតែព្រះសង្ឃណាដែលស្នេហាជាតិមុតមាំ និងបានរៀបការប៉ិនប្រសប់ពន្យល់ , បញ្ចុះបញ្ចូលពួកទាហានដោយអាស្រ័យព្រះធម៌ទេសនាឱ្យចេះស្រឡាញ់ជាតិ , ឱ្យចេះតស៊ូ ។បេ។

ឯព្រះសង្ឃដែលស្នេហាជាតិមុតមាំ គឺលោកអាចារ្យ*ហែម ចៀវ* ,សាស្ត្រាចារ្យភាសាបាលី,លោកគ្រូអាចារ្យ**ប៉ាង ខាត់** សាស្ត្រាចារ្យខាងភាសាសំស្ក្រឹត,លោកគ្រូអាចារ្យ*ស៊ូ ហាយ* ក្រុមជំនុំព្រះត្រៃបិដក,លោកគ្រូអាចារ្យ*អ៊ុក ជា*(១), លោកគ្រូអាចារ្យ*ខៀវ ជុំ* (ពីអង្គរនេះគង់វត្តលង្កា)ជាដើម ។

លុះត្រឡប់មកពីធ្វើសន្និសីទវិញ,ព្រះសង្ឃមួយអង្គៗ តែងធ្វើសេចក្តីរាយការណ៍ជាលាយលក្ខណ៍អក្សរជូនទៅអគ្គលេខាធិការនៃពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ ចំពោះលទ្ធផលនៃការទៅទេសនា ហើយនិងការរាយការណ៍ជូនលោក*ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់* អំពីលទ្ធផលនៃការទាក់ទងជិតស្និទ្ធជាមួយនាយទាហានក្រោយពេលទេសនា។

លុះដឹងថានាយទាហានណាដែលសង្ឃឹមថា អាចនឹងចូលចិត្តរួបរួមពួតដៃគ្នាក្នុងការបដិវត្តន៍ដេញបារាំងបាន, លោក*ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់* ក៏ចាត់លោក*ជុំ មួង* ឱ្យទៅបញ្ឆេះបន្ថែមឱ្យនាយទាហាននោះរិតតែច្បាស់ការតទៅទៀត ។ ក្នុងពេលដែលលោក*ជុំ មួង* ចូលទៅជួបនឹងនាយទាហានខ្មែរម្តងៗ,បេទាហានបារាំង (សក្តិធំៗ) ចេះតែសម្លឹងមើលលោកត្បិតជាមនុស្ស

១.លោកគ្រូអាចារ្យអ៊ុក ជាធ្វើជាគ្រូបង្រៀននៅពុទ្ធិកបឋមសិក្សាវត្តលង្កា ក្រោយមកបានរត់ទៅនៅបឹងកក់ ដើយបារាំងរកចាប់ខ្លួនក្នុងរឿងធ្វើបាតុកម្មសុំឱ្យបារាំងដោះលែងលោកអាចារ្យហែម ចៀវ(១៩៤២) ។

ចម្លែក ។ ជំនាន់នោះ,នាយទាហានខ្មែរមានសក្តិធំបំផុតត្រឹមអាជហ្សុយដង់ (adjudant) ប៉ុណ្ណោះ ។ មានទាហានជាច្រើនបានស្ម័គ្រចិត្តចូលដៃជាមួយ ។ ឯទាហានខ្លះដែលមិនទុកចិត្តដោយយល់ថាគេស្រឡាញ់បារាំងដុះស្លែងទៅហើយ ក៏មិនហ៊ាននៅជិតគេខ្លាចគេរកការណ៍ដឹងដល់បារាំង ។

ចំណែកខ្ញុំ*(ប៊ុណ្ណច័ន្ទ ម៉ុល)* និងលោក*នួន ឌួង*[១] បានត្រូវចាត់ឱ្យដើរ បញ្ចុះបញ្ចូល, ទាក់ទងនឹងប្រជាជនខាងក្រៅព្រមទាំងតម្រូវឱ្យឃ្លេបយកការណ៍ឱ្យពិតប្រាកដ ពីចំនួនទាហាន,ចំនួនសព្វាវុធ ព្រមទាំងទីកន្លែងបន្ទាយរបស់កងទ័ពបារាំងផង ។

បណ្តាក្រុមបដិវត្តទាំងអស់,មានតែខ្ញុំ*(ប៊ុណ្ណច័ន្ទ ម៉ុល)* ម្នាក់ទេដែលមានវ័យក្មេងជាងគេហើយការបានការគ្រប់យ៉ាង ។ នៅផ្ទះខ្ញុំ*(ប៊ុណ្ណច័ន្ទ ម៉ុល)* នៅផ្សារស៊ីញ៉ែក(ភ្នំពេញ) មានលក់កាហ្វេ_គុយទាវ ហើយជាកន្លែងប្រជុំសម្រាប់ពួកបដិវត្តផង ដែលតែងតែទៅទទួលទាននៅទីនោះហើយលបលួចខ្សឹបប្រាប់ហេតុការណ៍គ្នានិងគ្នា ។

បើមានពួកតិញបារាំងចូលមកទទួលទានដើម្បីស៊ើបការណ៍,ខ្ញុំ*(ប៊ុណ្ណច័ន្ទ ម៉ុល)* បានលើករូបឆ្កែ[២] ដាក់ទៅលើជញ្ជាំងជាសញ្ញាប្រាប់គ្នាថា ប្រយ័ត្នកុំឱ្យនិយាយគ្នាពីនយោបាយដ្បិតមានតិញបារាំងនៅទីនេះដែរ ។ ឯពួកបដិវត្តកាលបើឃើញរូបឆ្កែនៅលើជញ្ជាំងក៏ឈប់និយាយទៅដោយជឿខ្ញុំ*(ប៊ុណ្ណច័ន្ទ ម៉ុល)* ដែលបានស្គាល់តិញបារាំងស្ទើរតែទាំងអស់ ។ ក្នុងរឿងនេះ, ខ្ញុំ*(ប៊ុណ្ណច័ន្ទ ម៉ុល)* មានសហការីម្នាក់ទៀតឈ្មោះ*ជួន ប៊ុណ្ណរាហោង*[៣] ដែលធ្វើអាជ្ញាសាលានៅផ្ទះជាប់ល្វែងគ្នាជួយធ្វើការផង ។

១.លោកនួន ឌួង,មានអាការរោគក្នុងខ្លួនដោយអាមណាមជាប់គុកកោះត្រឡាចមក,បានទទួលនិច្ចកម្មនៅមន្ទីរពេទ្យព្រះកេតុមាលា(ភ្នំពេញ) ។

២.រូបឆ្កែនោះសម្រាប់ឱ្យសញ្ញាថាមានឆ្កែបារាំងមកហើយ ។

៣.លោកជួន ប៊ុណ្ណរាហោង សព្វថ្ងៃនេះធ្វើតំណាងរាស្ត្រ ។

-២-

ការចូលមកដល់ នៃកងទ័ពជប៉ុន

មកដល់ឆ្នាំ១៩៤០ កាលកំពុងគិតគូររឿងនយោបាយនេះ,ទទួលមានកងទ័ពជប៉ុនដែលធ្វើសង្គ្រាមតទល់នឹងពួកបច្ចាមិត្រ (គឺអាមេរិក, អង់គ្លេស, បារាំង ។ល។) បានចូលមកក្នុងប្រទេសឥណ្ឌូចិន តាមសេចក្តីព្រមព្រៀងសម្ងាត់ជាមួយ*គូវែរណើរហ្សេណេរ៉ាល់* នៅហាណូយដែលយល់ព្រមឱ្យចូលតាំងទីសទ័ព មកពីយល់ថាកងទ័ពបារាំងពុំអាចទល់ទល់នឹងជប៉ុនបានហើយ ក្រោយមកគូវែរណើរហ្សេណេរ៉ាល់នោះ ក៏គៀសខ្លួនបាត់ទៅ ។

កងទ័ពជប៉ុនបានចូលមកដល់ប្រទេសកម្ពុជា មុនពេលរាជាភិសេកស្តេចសីហនុ (១) ។ ឆ្លៀតឱកាសនោះលោក*ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់* បានទៅទាក់ទង ជាការសម្ងាត់ជាមួយមេទ័ពជប៉ុនតាមរយៈមេហាង *ដាយណង់គូស៊ី* ដែលតាំងនៅមុខផ្សារចាស់(ភ្នំពេញ)នៅជ្រុងផ្លូវពីកេ(ឥឡូវវិថីឧកញ៉ាផ្លុង)និងជ្រុងផ្លូវអូហ៊ីយេ ឥឡូវនេះជាវិថីអង្គអេង ដើម្បីសុំជាជំនួយអំពីរបស់គេឱ្យជួយធ្វើអន្តរាគមន៍ផង ក្រែងពួកបដិវត្តន៍ធ្វើការទៅហើយលោជាភ្លាត់បែកការណ៍ឡើងមុខជាបារាំងចាប់ ធ្វើទោសមិនខាន ។

សូមជ្រាបផងថាហាង *ដាយណង់គូស៊ី* ដែលចូលមកតាំងហាងលក់ទំនិញប៉ុន្មានឆ្នាំមុនសង្គ្រាមលោកលើកទី២នេះ គឺជាហាងសម្រាប់ធ្វើចារកម្មស៊ើបការណ៍ ចំនួនកងទ័ពនិងចំនួន

១.ស្តេចសីហនុប្រកាសជាមហាក្សត្រខ្មែរនៅថ្ងៃ២៥ មេសា ១៩៤១

យុទ្ធោបករណ៍របស់បារាំងដែរ ។ គេស៊ើបដឹងអស់ថាខ្មែរស្នេហាជាតិមានប៉ុន្មាននាក់ ហើយគេព្រមជួយក្នុងការទាក់ទងនេះ ដោយខ្លួនគេក៏ជានាយទាហានអ្នកចារកម្មដែរ ។ ហើយគេក៏បានទាក់ទងតទៅទៀត ជាមួយមេទ័ពធំរបស់គេទៀត ។ ឯការទាក់ទងរវាងលោក*ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់* និងកងទ័ពជប៉ុនចេះតែមានរហូតមកដោយខ្ញុំ*(ប៉ុណ្ណ ច័ន្ទម៉ុល)*ជាអ្នកនាំសំបុត្រសម្ងាត់ទៅឱ្យពួកជប៉ុន ។

លោក*ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់* បានប្រាប់ពួកបដិវត្តថាត្រូវធ្វើការឱ្យប្រយ័ត្នមែនទែន កុំឱ្យបែកការណ៍តែប្រហែលឱ្យបែកការណ៍មុខជាបារាំងវាចាប់ហើយ ។ ហើយបើមានការថ្លស់ធ្លោយដោយហេតុណាមួយ , ត្រូវតែប្រញាប់ប្រញាល់រត់ចូលទៅឯកងតម្រួតយោធាជប៉ុន (កងអាវុធ-ហត្ថ)ដែលគេយកកន្លែងនោះ សង់ធនាគារជាតិកម្ពុជាសព្វថ្ងៃនេះ គេអាចការពារយើងមិនឱ្យបារាំងចូលទៅចាប់បាន ។

ចំណែកខាងព្រះសង្ឃមានលោកគ្រូអាចារ្យ *ហែម ចៀវ* ជាដើម , តែកាលណាមានឱកាសនិមន្តចេញទៅខេត្តក្រៅ ដោយមានការអ្វីក្តី ដោយត្រូវគេនិមន្តទៅទេសនាក្សី លោកតែងតែខិតខំជួយធ្វើការពន្យល់, បញ្ចុះបញ្ចូល, ណែនាំឱ្យភ្លឺរឿងស្នេហាជាតិ,ឱ្យអង់អាច, ក្លាហានក្នុងការតស៊ូធ្វើបដិវត្តយកឥស្សរភាពពីបារាំងមកវិញ , បានលទ្ធផលជាទីគាប់ចិត្ត ។

ប្រជារាស្ត្រខ្លះ មានសទ្ធាជ្រះថ្លា បានចូលកុសលជាប្រាក់ ដើម្បីយកមកចាត់ចែងចំណាយក្នុងរឿងនេះផង ។

ខាងគ្រហស្ថវិញ លោក*ជុំ មួង* ,ខ្ញុំ*(ប៉ុណ្ណ ច័ន្ទម៉ុល)* លោក*នួន ឌួង* និងមានគ្នាច្រើនបន្តទៅទៀត ក៏បានខំប្រឹងប្រែងធ្វើការដោយពេញសមត្ថភាពគ្រប់ៗគ្នាដែរ ។

សូមជម្រាបថា កាលណោះទាហានបារាំង មានតិចណាស់នៅស្រុកខ្មែរ ។ បន្ទាយមួយៗកានតែទាហានខ្មែរភាគច្រើនជាងដែលនៅក្រោមបង្គាប់នាយទាហានបារាំង ។ ឯពលទាហានបារាំងបានត្រូវស្លាប់ជាច្រើន កាលសង្គ្រាមរវាងបារាំងនិងសៀម ។ ក្រៅពីនេះត្រូវបញ្ជូនទៅ

ជួយច្បាំងឯប្រទេសបារាំង ។ ចំណែកបារាំងស៊ីវិលក៏ត្រូវជាប់កំណែណ្ឌចូលបម្រើក្នុងកងទ័ពរកតែគេង ប្រទេសបារាំង ។ ខេត្តខ្លះមានសល់បារាំងម្នាក់,ពីរនាក់,ខេត្តខ្លះ៤-៥នាក់ ។ ខេត្តកំពង់ស្ពឺឥតមាន បារាំងសោះ ,គេយកចៅហ្វាយខេត្តឱ្យកាន់កាប់ការងារជារ៉េស៊ីដង់ផង ។ ហើញថា ផែនការបដិវត្ត ពុំសូវជាតឹងតែងប៉ុន្មានទេ,អាចនឹងប្រព្រឹត្តទៅបាន ។ កុំស្តែការពំបាកទៅទៀតនោះលោកអ្នកនាង នឹងដឹងនៅខាងមុខ ។

***

-៣-

ការសម្លាប់ផ្ទះធ្មៀន ការចាប់លោកគ្រូអាចារ្យ ហែម ចៀវ និងលោកនួន ឌួង

ពួកបដិវត្តន៏កំពុងតែខំធ្វើការរៀងៗខ្លួន,ប៉ុន្តែដោយហេតុតែជើងថ្មីខ្ចីនយោបាយពុំទាន់មានការពិសោធន៍ដោយគ្រប់គ្រាន់ ក៏ផែនការនោះបែកធ្លាយឡើង ដឹងការណ៍ដល់បារាំងដោយពួក

១-លោកគ្រូហែម ចៀវ ជាសាស្ត្រាចារ្យនៅសាលាបាលីជាន់ខ្ពស់,លោកគង់នៅវត្តឧណ្ណាលោម, កុដិជាមួយនឹងសម្តេចសង្ឃរាជជោតញ្ញាណោ(ជួន ណាត) លោកជាសិស្សសំណព្វនៃសម្តេច ។ កាលណោះសម្តេចនៅឋានៈជាព្រះពុទ្ធឃោសាចារ្យ ។

ទាហានខ្មែរ ដែរបានមកទាក់ទងជាមួយលោកគ្រូអាចារ្យ*ហែម ចៀវ*[១] និងលោក*នួន-ឌួង*នោះ ,មានទាហានខ្លះដែលស្រឡាញ់បារាំងដុះស្លែក្នុងខួរដុះមិនជ្រះនោះ,វានាំយករឿង សម្ងាត់នេះទៅប្រាប់បារាំងថា លោកគ្រូអាចារ្យ*ហែម ចៀវ* និងលោក*នួន ឌួង* មេដឹកនាំពួកទាហានឱ្យបះបោរប្រឆាំងនឹងបារាំង ។ ទាហានខ្មែរចំនួន១៥នាក់ត្រូវចាប់ស្ងាត់ៗដើម្បីកុំឱ្យបែកការណ៍ ។

នៅថ្ងៃ*១៧ កក្កដា ១៩៤២* ស្រាប់តែឃើញចាងហ្វាងគិញបារាំងម្នាក់និងលេខាធិការខ្មែរពីរនាក់ទៀត មានកាន់សំណុំលិខិតមួយដុំទៅផង , បានទៅជួបលោក*អ៊ឹង អ៊ី*នាយករដ្ឋមន្ត្រីព្រមទាំង លោក*ទា សាន*,រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងមហាផ្ទៃនិងធម្មការនិងមន្ត្រីឯទៀត ។

គ្រានោះ,លោក*ទា សាន* បានបញ្ជាលោក*ជុំ មួង* កាលណោះធ្វើលេខាធិការក្រោមបង្គាប់លោកឱ្យទៅនិមន្តលោកគ្រូអាចារ្យ *ហែម ចៀវ* មក ។ លោក*ជុំ មួង* នឹកភ័យថាប្រហែលជាមានការណ៍ធំហើយក្នុងរឿងសម្ងាត់ជាមួយគ្នា តែចាប់លោកគ្រូអាចារ្យ*ហែម-ចៀវ* ទៅនឹងរាលដាលមកដល់អាត្មាអញមិនខាន ប៉ុន្តែពុំទាន់ដឹងច្បាស់ជារឿងអ្វីដែរ ? ដោយពុំហ៊ានសួរគេ ។

លោក*ជុំ មួង* ក៏ទៅវត្តឧណ្ណាលោម និមន្តលោកគ្រូ**ហែម ចៀវ** លោកក៏បាននិមន្តមកជាមួយគ្នាជាបន្ទាន់ ។ តាមផ្លូវ , លោកក៏បានសួរលោក*ជុំ មួង*ពីដំណើរដែលលោករដ្ឋមន្ត្រីឱ្យមកនិមន្តនេះ ។ លោក*ជុំ មួង*ក៏ទូលលោកតាមដំណើរដែលបានឃើញតែពុំដឹងជារឿងអ្វី ។ លោកមានពុទ្ធដីកាថា : បើវាសួរពីរឿងយើង យើងឆ្លើយប្រកែកថាតែពុំបានដឹងទៅ ! រួចលោកមានពុទ្ធដីកាតមកទៀតថា លោក*ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់* មានផ្ដាំថា បើបារាំងវាដឹងរឿង,ត្រូវឱ្យប្រញាប់រត់ចូលទៅឯមន្ទីរកងអាវុធហត្ថជប៉ុនជាប្រញាប់ទើបរួចខ្លួន ! យោបល់ទាំងពីរនាក់យល់ថាច្បាស់ជាបារាំងវាដឹងរឿងសម្ងាត់ហើយ ប៉ុន្តែពុំបានគិតដល់រឿងអ្វីទេ នឹកថាប្រហែលជាវាគ្រាន់តែហៅសួរសិនតែប៉ុណ្ណោះទេយ៉ាងមើល៍ ?

លុះលោកគ្រូអាចារ្យ**ហែម ចៀវ** ទៅដល់ស្រាប់លោក *ទា សាន* ប្រើបម្រើឱ្យអៅ

ទិញអាវ១អាវ១បកឱ្យលោកគ្រូអាចារ្យ*ហែម ចៀវ*ស្លៀក ដោយផ្លាស់ស្បង់ចីពរពីខ្លួនភ្លាមហើយបារាំងវានាំទៅតាមរថយន្តវាបាត់តែម្ដងទៅ រកតែរត់ទៅប្រាប់អ្នកណាក៏មិនទាន់ ។ គិតទៅពួកគេចាប់លោកផ្សឹកទាំងឥតជិនុំសោះ !

លោក*ជុំ មួង* កាន់តែភ័យខ្លាំងថាច្បាស់ជាបារាំងចាប់ខ្លួនទៀតជាមិនខាន ។ លុះដល់ចេញពីធ្វើការក៏ទៅជម្រាបលោក*ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់* តាមដំណើរ ។ លោកក៏ប្រាប់ថាឱ្យប្រយ័ត្នខ្លួនឱ្យមែនទែន បារាំងប្រាកដជាចាប់យើងហើយ ។

រឿងចាប់លោកគ្រូអាចារ្យ*ហែម ចៀវ* ក៏ឆ្អើលឆោឡោឡើង ក្នុងបណ្ដាពួកលោកសង្ឃជានិស្សិតនៃសាលាបាលីជាន់ខ្ពស់ និងវត្តនានាក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញ ដែលសុទ្ធតែជាមិត្តភក្តិនិងជាសិស្សរបស់លោក ។

ក្នុងពេលនោះ,លោក*នួន ឌួង*[១] ក៏ត្រូវគិញបារាំងទៅចាប់ឯផ្ទះដែរ ។

ឯក្រុមអ្នកបដិវត្ត ដោយមានព្រះសង្ឃជួយផង ក៏បានចាត់តែងផ្សាយដំណឹងនេះ ទៅគ្រប់វត្តក្នុងទីក្រុងនិងទៅដល់ខេត្តក្រៅដែលនៅជិតទីក្រុងខ្លះ , នៅឆ្ងាយខ្លះដោយមធ្យោបាយដែលធ្វើបាន ។ តាមបញ្ជាពីលោក**ស៊ឹង ង៉ុកថាញ** ឱ្យទាំងអស់គ្នាបាតុកម្មនៅថ្ងៃ២០កក្កដា១៩៤២ នៅមុខការិយាល័យនៃរ៉េស៊ីដង់ សុប៉េរីយ៉េរ ដើម្បីតវ៉ាសូមឱ្យដោះលែងលោកគ្រូអាចារ្យហែម-ចៀវ និងលោកនួន ឌួង មកវិញ ។

បាតុកម្មនេះបានជាបន្លាយពេលវែងដល់ទៅថ្ងៃ២០កក្កដា នោះដោយហេតុនៅវេលាយប់ថ្ងៃ១៨កក្កដា, មានការជួបជុំព្រះសង្ឃនិងឧបាសក-ឧបាសិកាពីគ្រប់ទិសទី នៅវត្តលង្កាដើម្បីធ្វើពិធីបុណ្យចម្រើនព្រះជន្មវស្សាព្រះតេជគុណ ព្រះធម្មលិខិត*ល្វី ឯម* ,ចៅអធិការវត្តលង្កា និងជាចាង-ហ្វាងសាលាបាលីជាន់ខ្ពស់ផង ក្នុងឱកាសដែលលោកឡើងសមណសក្តិដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់ជាទីសម្ដេចព្រះធម្មលិខិត , ដោយក្នុងយប់នោះមានធ្វើពិធីចម្រើនព្រះបរិត្ត និងធម្មទេសនា ។ ដល់ព្រឹកឡើង

១.លោកនួន ឌួងធ្វើជាក្រុមជុំព្រះត្រៃបិដកនៅពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត ។ ផ្ទះនៅផ្សារកណ្ដាលខាងជើងវត្តឧណ្ណាលោម មានលក់និងជួសជុលរទេះក្រយាន

១៨កក្កដា ទើបរៀបចំពិធីស្រោចទឹកពុទ្ធមន្ត រួច វេរភត្តប្រគេនព្រះសង្ឃទៀតជាកិច្ចបង្ហើយបុណ្យ ។ ឃើញថាជាការងាយស្រួលនឹងផ្សាយដំណឹងប្រាប់គ្នីគ្នា ដែលមកពីទីជិតឆ្ងាយ មកកាន់ពិធីនេះ ។

ក្នុងឱកាសនោះ,ខ្ញុំ*(ប៉ុណ្ណច័ន្ទ ប៉ុល)* ជាអ្នកដើរការផ្សាយដំណឹងដល់ព្រះសង្ឃគ្រប់វត្តក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញ ។ ពេលនោះខ្ញុំប្រើទោចក្រយានមួយរបស់ខ្លួនក្នុងបេសកកម្មនេះ ។

ចំណែកលោក*ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់* ,ក្រោយពេលដែលអាចារ្យ*ហែម ចៀវ* និងលោក*នួន ឌួង* ត្រូវបារាំងចាប់ហើយលោកក៏បានភៀសខ្លួន ទៅពួនការិយាល័យនៃកងអាវុធហត្ថជប៉ុន (gendarmerie japonaise) ទៅ ដើម្បីគេចឱ្យផុតពីការចាប់ចងរបស់បារាំង សម្រាប់ដឹកនាំក្រុមបដិវត្តធ្វើការតទៅទៀត ។ ប៉ុន្តែការទាក់ទងរវាងលោកនឹងខ្ញុំ *(ប៉ុណ្ណច័ន្ទ ប៉ុល)* នៅតែមានដដែលតាមកុមារម្នាក់នៅផ្ទះលោក ដែលជាអ្នកនាំភោជនាហារទៅជូនលោក ។

នៅយប់ថ្ងៃ*១៩ កក្កដា*,លោក*ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់* បានផ្តាំឱ្យខ្ញុំ*ប៉ុណ្ណច័ន្ទ ប៉ុល* ទៅយកកាំភ្លើងមួយដើមពីផ្ទះលោក ទៅជូនលោកឯការិល័យកងអាវុធហត្ថជប៉ុន ។ ខ្ញុំក៏ធ្វើតាមបញ្ជាលោកដោយមានលោក*ជួន ប៉ុណ្ណារ៉ាហោង* ជូនដំណើរទៅផង ។ លុះដល់មុខទីស្តីការកងអាវុធ-ហត្ថជប៉ុនហើយ,ខ្ញុំបានដាក់កាំភ្លើងផ្គាប់នឹងដើមទ្រូង យកមាត់ត្រៃចុះក្រោមយកស្វាយកាំភ្លើងឡើងលើ ហើយរត់ត្រុយចូលទៅតែម្នាក់ឯង ដោយទុកឱ្យលោក*ជួន ប៉ុណ្ណារ៉ាហោង* ឱ្យនៅចាំខាងក្រៅ ។

នៅវេលាដែលឃើញខ្ញុំទៅដល់,នាយទាហានជប៉ុនដែលឈរយាមមាត់ទ្វារ ភ្ជង់មាត់ត្រៃកាំភ្លើងមកចំដើមទ្រូងខ្ញុំ ។ ដោយឃើញគ្រោះថ្នាក់ដល់ជីវិតមកដល់ហើយៗ ពុំដឹងនិយាយគ្នាដូចម្តេចឱ្យស្តាប់បានដ្បិតខ្ញុំមិនចេះនិយាយជប៉ុនជប៉ុនមិនចេះនិយាយខ្មែរខ្ញុំមានសេចក្តីតក់ស្លុតក្រៃលែងក៏ប្រញាប់តបដោយភាសាអេវិញ ដោយរាវាំងដៃយ៉ាងញាប់ស្អេក ហើយចង្អុលទៅខាងក្នុងដើម្បីឱ្យអ្នកយាមយល់ថាមានការរកអ្នកខាងក្នុងផ្ទះ ។ លុះយល់សេចក្តីហើយ អ្នកក៏ស្រែកហៅអ្នកខាងក្នុងដែលចេះខ្មែរចេញមកជួប ។ លុះសួរដឹងការណ៍ហើយ,គេក៏ខ្ញុំចូលទៅខាងក្នុង ខ្ញុំ

បានជួបនឹងលោក*ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់* នៅចំពោះមុខសក្តិពាជប៉ុន ,ជានាយតម្រួតយោធាជប៉ុន ។ នាយតម្រួតជប៉ុន និងលោក*ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់* បានផ្តាំហើយផ្តាំទៀតនឹងខ្ញុំថាបាតុកម្មដែលត្រូវធ្វើនៅថ្ងៃ ស្អែក,ត្រូវប្រតិបត្តិឱ្យទៀតទាត់តាមផែនការនិងកម្មវិធីដូចតទៅ :

នៅវេលាព្រឹកស្អែកនេះ,ត្រូវឱ្យលោកសង្ឃ និងគ្រហស្ថសបាតុករទាំងប៉ុន្មានធ្វើភត្តកិច្ច (ឆាន់បាយ)ឱ្យហើយស្រេចពីព្រលឹមម៉ោង៦ , រួចទៅជួបជុំគ្នានៅមហាវិថីខ្វដាដឺឡាគ្រេ(ឥឡូវមហាវិថីនរោត្តម)ចំពីក្រោយមាត់ទ្វារពីខាងលិចព្រះរាជវាំង ។ លុះជួបជុំហើយត្រូវនាំគ្នាដើរជាក្បួនដោយសន្តិវិធី គឺដៃទទេរឥតសស្ត្រាវុធ,ឱ្យមានរបៀបរៀបរយនិងស្ងប់ស្ងៀម កុំឱ្យមាត់កឡើយ ហើយឱ្យមានបដាមួយផ្ទាំងពីខាងមុខផង ដោយចារិកពាក្យស្លោកថា*«យើងខ្ញុំសូមឱ្យដោះលែងលោកអាចារ្យ ហែម ចៀវ និងលោកនួន ឌួង មកវិញ»* រួចឱ្យក្បួនទៅឈប់នៅមុខការិយាល័យនៃរ៉េស៊ីដង់ស៊ុប៉េរីយើរ[1] ។ ថាបើប៉ូលីសវាដេញឬវាវាយ,ត្រូវឱ្យខំស៊ូទ្រាំនៅទៅទៀតកុំតដៃឡើយគឺកុំធ្វើអ្វីៗតបវិញឱ្យសោះ,ត្រូវនៅឱ្យស្ងៀម ។ ថាបើអង្គុយចាំរហូតហួសម៉ោង១២ថ្ងៃត្រង់ទៅហើយ , បារាំងនៅតែមិនសម្រេចឱ្យតាមការសុំទេនោះ,ក្បួនបាតុកម្មត្រូវត្រឡប់មកវិញហើយឈប់ពីមុខការិយាល័យកងអាវុធហត្ថជប៉ុន ថ្លែងការប្រាប់ក្រុមតម្រួតយោធាជប៉ុនតាមដំណើរនិងសុំឱ្យក្រុមនេះមេត្តាជួយធ្វើអន្តរាគមន៍ ចំពោះរដ្ឋាភិបាលបារាំងដើម្បីឱ្យអ្នកទាំងពីរដែលបារាំងចាប់យកនោះបានរួចខ្លួនមកវិញ ។ ថាត្រូវធ្វើតាមបញ្ជានេះ ទើបកងទ័ពជប៉ុនអាចនឹងជួយធ្វើអន្តរាគមន៍ទាក់ទងជាមួយរាជការបារាំងបាន ។

លុះត្រឡប់មកវិញខ្ញុំ*ប៉ុណ្ណច័ន្ទ ប៉ុល* ក៏បាននាំបណ្តាំនេះទៅប្រគេនព្រះសង្ឃគ្រប់វត្តក្នុងទីក្រុងពានវត្តលង្កាជាដើម ព្រមទាំងបានចាត់ឱ្យផ្សាយប្រាប់គ្រហស្ថជាបាតុករ ព្រមទាំងជំរាបលោកប៉ាច ឈឺន ផង ។

***

១.ការិយាល័យនោះជាអគារបីជាន់ស្ថិតនៅខាងលិចវត្តភ្នំ ជិតសណ្ឋាគារឡឺរ៉ូយ៉ាល់,ឥឡូវធ្វើទីស្នាក់ការរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងផែនការ

-៤-

បាតុកម្មដាស់ខ្មែរមុនដំបូង
(ថ្ងៃទី២០ កក្កដា ១៩៤២)

នៅថ្ងៃទី២០កក្កដា ១៩៤២វេលាម៉ោង៦,លុះជួបជុំគ្នាហើយក្បួនបាតុកម្មដែលមានលោកសង្ឃនិងគ្រហស្ថជាច្រើនមីដេរដាសពេញក្រុង បានចេញដំណើរពីទីណាត់ឆ្ពោះទៅការិយាល័យនៃរ៉េស៊ីដង់ ស៊ុប៉េរីយើរ ។ គឺវត្តលង្កាចេញពីវត្តលង្កា វត្តឧណ្ណាលោមចេញពីឧណ្ណាលោម ។ល។ មកប្រមូលគ្នានៅក្រោយវាំង និងមានលោក*ប៉ាច ឈឿន* ជាអគ្គនាយក,ដើរនាំមុខយ៉ាងអង់អាច,ក្លាហានផង ។ ក្បួនដើរបាតុកម្មយ៉ាងអង់អាចឥតភ្លឹក គិញបារាំង ខ្មែរ យួន ដើរហែតាមខាង ,តែមុខស្លេកស្លាំងបានខ្លាចបាតុករ ។ (គិញបារាំងឈ្មោះ Sambraige ប្រុងប្រយ័ត្នជាងគេ) ។ ទាំងអស់គ្នាឆ្ពោះទៅកាន់ការិយាល័យនៃរ៉េស៊ីដង់ស៊ុប៉េរីយើរ ។

លុះបានដល់នៅទីដៅហើយ,ពួកបាតុករ ក៏ឈប់កកកុញនៅទីនោះពាសពេញនៅខាងលិចវត្តភ្នំទល់មុខហោតិល Le Royal ដោយដាក់បដាពីមុខ ។ មុនដំបូង ,លោក*ប៉ាច ឈឿន* បានចេញមុខនិយាយប្រាប់ហេតុការតាមដំណើរជាមួយអ្នករាជការបារាំងខ្លះ ដែលចេញមកឈរនៅចាំមាត់ជណ្តើរខាងក្រោមហើយនិងសុំជួបនឹងរ៉េស៊ីដង់ស៊ុប៉េរីយើរ ។ ពួកបារាំងវាប្រាប់មកវិញថា : ចូលគ្នាច្រើនមិនបានទេ, ត្រូវឱ្យជ្រើសរើសតែមេៗបីបួននាក់ជាតំណាងទៅជួបនឹងរ៉េស៊ីដង់-ស៊ុប៉េរីយើរទើបបាន ! ឮដូច្នេះ, ពួកបាតុករស្រែករញ៉ៀឡើងថាទៅតែពីរបីនាក់មិនបានទេ ,វាចាប់ទៀតហើយៗក៏ចេះតែរុញច្រានគ្នាចូលទៅមុខស្រួបន្ថែមទៀត ។ ដោយការរុញច្រានពីខាងក្រោយ

ខ្លាំងពេក ,អស់លោកខាងមុខទាំងព្រះសង្ឃទាំងគ្រហស្ថដែលមានលោក*ប៉ាច ឈឿន* ជាដើមក៏ជ្រុលខ្លួនចូលអគារធំនោះទៅ ។

ពួកបារាំងឃើញដូច្នេះ ក៏បិទទ្វារមុខមិនឱ្យក្រុមនេះចូលទៅបាន ហើយក៏ចាប់តែលោក*ប៉ាច ឈឿន* ម្នាក់នាំចូលទៅខាងក្នុង ,រួចវាបញ្ចេញតាមទ្វារក្រោយ ដាក់រថយន្តយកទៅបាត់ទៅ ។ ឯពួកប៉ូលីសក៏ខំខាឃាំងទប់កុំឱ្យពួកបាតុករចូលទៅបាន, ក៏បណ្តាលទៅជាវាយតប់គ្នាច្រួលច្របល់ឡើងពាសពេញទីនោះ ។ ពួកបាតុករខ្លះ ត្រូវរបួសនឹងដំបងប៉ូលីស,ចំណែកខាងប៉ូលីសក៏ត្រូវរបួសខ្លះនិងដងឆត្រលោកសង្ឃផង, នឹងដំបង, នឹងដុំឥដ្ឋ, នឹងកូនតឹង(១)ផង ។ បារាំងចាងហ្វាងគិញឈ្មោះ*ប្រ៊ូស្ទីតុង* (Brocheton) ដែលក្បាលទំពែក បានត្រូវនឹងកូនតឹងដែលជាអាវុធពិសេស ក៏ហូរឈាមស្រោកមកលើមុខជិតអាវស្ទើមីក្រហមច្រាល...

ក្នុងពេលនោះ,ពួកបាតុករខ្លះដែលបានវាយពួកគិញក៏ត្រូវពួកគិញចាប់បានភ្លាមៗ នៅនឹងកន្លែងនោះទៅ ។ បាតុករខ្លះដែលវាចាប់បានភ្លាមៗមិនទាន់ វាក៏តាមរកស៊ើបចាប់តាមរូបថតដែលវាបានថតក្នុងពេលប្រទូកគ្នានោះ ។ ពួកបាតុករខ្លះដែលពុំបានវាយតបទៅប៉ូលីសដូចគេក៏មានសេចក្តីភិតភ័យគេចវេះដោះខ្លួនចេញពីទីនោះ ដោយខ្លាចបារាំងចាប់ ។ ឯលោកគ្រូអាចារ្យប៉ាង ខាត់ ក៏ប្រឹងស្ទុះលោតចេញដកឃ្លាឱ្យផុតពីទីនោះដែរ ។ ប៉ុន្តែទោះបីគេចវេះយ៉ាងណា,ក៏បារាំងស្គាល់ឈ្មោះ,ស្គាល់មុខនៃព្រះសង្ឃជាមេៗច្បាស់អស់ទៅហើយ ។ ចំណែកខ្ញុំ(ប៊ុណ្ណចន្ទ-ម៉ុល)ដែលបានលើកទោចក្រយានគប់ប៉ូលីស ដោយស្វ័យប្រវត្តិ,ពុំដឹងជាខ្លួនលើកកង់គប់ប៉ូលីស

១.កូនតឹងនេះធ្វើដោយក្បាលឡោស៊ីដែកចងភ្ជាប់នឹងខ្សែកៅស៊ូវែង ។ កាលណាចោលទៅ,វាយឺត,លុះត្រូវហើយវាក៏មកត្រូវដៃវិញ កូនខ្លះគេយកដុំសំណធ្វើក៏បានដែរតាមដែលលោកជុំ មួងបានឃើញនឹងភ្នែកថាមានបាតុករម្នាក់ឈ្មោះរស់បានបង្ហាញថាអាវុធនេះលួចដាក់ទៅបង្ការខ្លួនក្រែងលោមានកើតហេតុក្នុងពេលបាតុកម្ម ។ ឈ្មោះរស់នេះត្រូវជាបងថ្លៃលោកអាចារ្យអ៊ុច រស់ ដែលជាមេហាងឱសថវិមានឯករាជ(មុខវត្តលង្កាភ្នំពេញ) ។ កាលពេលរត់ទៅជួបគ្នាឯបាត់ដំបង,លោករស់បានដំណាលប្រាប់លោកជុំមួងថាកាលបាតុកម្មនោះ,គាត់បានចោលកូនត្រូវបារាំង៤-៥នាក់ដែរ ។ ប៉ុន្តែតាមដំណឹងថាកាលនោះមានគ្នាច្រើនដែរដែលប្រើអាវុធពិសេសនេះ ។

ផងក៏ទៅមានជាប់រូបថតរបស់ប៉ូលីសដែរ។ការច្របូកច្របល់នេះ មិនដឹងជាថាដូចម្ដេចឱ្យត្រឹមត្រូវទេព្រោះដែលខ្ញុំចាំបានឆត្រលោកសង្ឃក៏បានជាអាវុធពិសេស បុករុកត្រូវរបួសម្រេប ។ មានសាស្ត្រាចារ្យបារាំងម្នាក់បង្រៀនច្បាប់ សាលាច្បាប់(មន្ទីរសភាសព្វថ្ងៃនេះ)អធិប្បាយប្រាប់សិស្សរៀនច្បាប់ជំនាន់នោះថា «ដែលហៅថាអាវុធនោះមិនចាំបាច់តែកាំភ្លើង ដាវ លំពែងទេសូម្បីតែឆត្រលោកសង្ឃក៏ថាអាវុធបានដែរ» ។

សូមជម្រាបថា នៅពេលនោះ ប្រហែលខ្ញុំ(ប៊ុណ្ណច័ន្ទ ម៉ុល)លើកកង់ខាងបាំងពួកបាតុករកុំឱ្យគិញវាវាយទេ ,ប៉ុន្តែវាប្រចាប់ថាលើកកង់គប់វាទៅវិញ ។ ក្នុងពេលនោះពួកគិញវាចាប់បានបាតុករជាច្រើននាក់ដាក់ឡានយកបាត់ទៅតែពុំអាចចំណាំបានថានរណាជានរណាឡើយ ត្បិតរវល់តែភ័យរៀងខ្លួន ហើយដោយគ្នាច្រើនពេក ពុំអាចស្គាល់មុខ ស្គាល់ឈ្មោះគ្រប់គ្នាបានឡើយ ។ ទ័ពជើងក្រហមបារាំងបាននាំយកមកគំរាមបាតុករ នៅពេលនោះជាច្រើនរយនាក់មានអាវុធគ្រប់ដៃ ។

ក្នុងពេលដែលពួកបាតុករកំពុងតែផ្អើលច្រូលច្របល់នោះ ខាងកងទ័ពជប៉ុនបានបញ្ជូនទាហានពីររថយន្តបន្ទុក ទៅឈប់នៅក្បែរនោះដែរ ប៉ុន្តែគេអាចជួយធ្វើអន្តរាគមន៍ជាមួយរដ្ឋាភិបាលបារាំងដូចម្ដេចកើត ? បើវាខុសផែនការដែលគេបង្គាប់ឱ្យធ្វើអស់ទៅហើយ ។ ម្ល៉ោះហើយគេនៅតែស្ងៀមទៅ ។

ក្រោយពេលបាតុកម្មមិនសម្រេចនេះ ,បារាំងដើររកចាប់ម្នាក់ម្ដង,ពីរនាក់ម្ដង តាមរូបថត និងតាមដែលវាបានស្គាល់ពីមុនមកស្រាប់ផង ។ ម្ល៉ោះហើយពួកបាតុករដែលមានខ្លួនទាំងលោកសង្ឃទាំងគ្រហស្ថចេះតែគេចវេះ គេចពួននិងរត់ចោលស្រុកអស់ជាច្រើននាក់ ។

ការធ្វើបដិវត្តន៍ពុំបានសម្រេច ការធ្វើបាតុកម្មក៏ពុំបានសម្រេចទៀត, មកពីពួកយើងចាប់ផ្ដើមធ្វើមុនដំបូងផង និងមកពីកាលជំនាន់នោះ, ជាតិខ្មែរយើងនៅខ្ចីខ្លាំងណាស់ខាងនយោបាយស្រុកទេសត្បិតអីទើប នឹងបានបើកភ្នែកពុំទាន់បានប៉ុន្មានឆ្នាំផង ឯការបើកភ្នែកនេះក៏ដោយសារ

ការបំភ្លឺរបស់កាសែតនគរវត្តផង ដោយសារការខំប្រឹងប្រែងរបស់កាសែតនេះប៉ុណ្ណោះ ដែលខំចែកផ្លូវគ្នាដើរពន្យល់បញ្ចុះបញ្ចូល,បំភ្លឺប្រជាជាតិខ្មែរដែលដេកលក់ដោយខ្លាចពុកព្រួរាក់ ។ សម័យនោះយើងមិនដែលនឹកនាចង់រើខ្លួន ឱ្យរួចពីខ្ញុំបារាំងសោះក្នុងរំឮកពីពួកសេតវង្សមកហើយដោយធ្លាប់ដឹងធ្លាប់ឮចាស់ៗដំណាលតៗគ្នាមកថា បារាំងបានចាប់អ្នកស្នេហាជាតិ,អ្នកនាំធ្វើបដិវត្តជំនាន់មុនៗដូចជាពោធិកំបោរ, ម៉ឺនពាង, អាចារ្យស្វា, ក្រឡាហោមគង់, ឧកញ៉ាពិត្ត្រលោកល្វក , យកទៅព្រាសចោល ឯកោះត្រឡាចទាល់ស្លាប់ជាច្រើននាក់មកហើយ ឯអ្នកដែលក្បត់ជាតិគេឥតរវល់នឹងជាតិ គេខំតែផ្គាប់ផ្គុនបារាំង យកបុណ្យសក្តិទ្រព្យសម្បត្តិសម្បូរតែក្រុមគ្រួសារគេទៅ ។ ពួកនេះគឺពួករាំង មានសីហនុជាដើម ខឹងនឹងខ្មែរគ្នាឯងជំនួសបារាំង ជេរប្រទេច,ជេរលោកសង្ឃថា«អាត្រងោល» ។

មួយវិញទៀត,កាលជំនាន់នោះ ,ពេលវេលាបានហុចឱ្យយើងល្មមតែបានសម្រេចដែរ ត្បិតកាលណោះ នៅឯស្រុកវាកំពុងជាប់ដៃនឹងសង្គ្រាមលោកលើកទីពីរ ,បារាំងនៅស្រុកយើងតិចណាស់ ហើយគ្រឿងសម្ភារៈសឹកក៏សុទ្ធតែចាស់ៗតាំង ពីសង្គ្រាមលោកលើកទីមួយ(១៩១៤-១៩១៨)មកម្ល៉េះ ។ វាពុំអាចបញ្ជូនទ័ពនឹងយុទ្ធោបករណ៍ពីស្រុកវាមកបង្ក្រាបយើងបានឡើយ។ គួរឱ្យស្ដាយយ៉ាងក្រៃលែងដោយយើងធ្វើការឱ្យខុសផែនការ និងកម្មវិធីដែលត្រូវធ្វើនាំឱ្យខូចផែនការពុំបានសម្រេច។ គឺជាបដិវត្តដំបូងដែលនៅស្រុកយើងមិនដែលមានសោះ ។ ប៉ុន្តែបើទុកជាដូច្នេះក្ដីក៏គឺជាគំរូ ជាលំអានល្អមួយទុកឱ្យកូនចៅ យុវជនជំនាន់ក្រោយដើរតាមដែរ ដោយគ្រាន់តែកែឬពិនិត្យឡើងវិញ នូវផែនការនិងកម្មវិធី ដែលពួកយើងបានធ្វើមិនបានសម្រេចនោះតើខុសត្រង់ណាឬមានឧបសគ្គអ្វីមកជំទាស់រារាំង ទើបបានជាខកខានមិនបានសម្រេច ។ សូមជម្រាបថា ការដែលធ្វើដំបូងតែងមានខុសដូច្នេះ ទើបអាចរកត្រូវឃើញ ។ មានតែអ្នកឥតធ្វើអ្វីសោះដេកតែអេះពោះចាំមើលបំណាំទើបត្រូវរហូតឥតខុស ។ ប្រសិនបើនៅ ជំនាន់យើង,ឥតមានវីរជនណាម្នាក់គិតគូររើខ្លួនឱ្យរួចពីនឹមដែករបស់បារាំងទេ នោះយុវជនជំនាន់ក្រោយអាចនឹងបន្ទោសយើងបានថា យើងជា ចាស់ជំនាន់មុនឥតគិតអ្វីសោះ បានជាបច្ឆាជនជំនាន់ក្រោយកើតឡើងនៅតែជាខ្ញុំបារាំងតទៅឥតមានពេលរួចជាអ្នកជាឡើយ ។

ហេតុនេះការបដិវត្តន៍ ដើម្បីរើបម្រះពីនឹមបារាំងនេះទោះបីខកខានមិនអានសម្រេចមែន , ក៏បានឈ្មោះថាពួកយើងបានត្រាយផ្លូវទុកឱ្យក្មួនចៅជំននាន់មុនដើរតាមដែរ ត្បិតប្រទេសឯទៀតៗ ដែលនៅក្នុងក្រញាំបរទេស មានប្រទេសឥណ្ឌាជាដើម ក៏គេខំរើបម្រះយកឥស្សរភាពដោយសន្តិវិធី ឬវិធីអហិង្សាអស់ចិរវេលាយ៉ាងយូរដល់៣០ឆ្នាំ ស្លាប់មនុស្សរាប់សែននាក់ទម្រាំបានសម្រេចបានឯករាជ្យ,មិនមែនធ្វើតែម្តងហើយបានសម្រេចទេ ។ ចុះបើយើងនៅស្ងៀមមិនធ្វើអ្វីសោះ ? នោះរឹតតែលិចទៅទៀត ! នៅខ្ញុំគេរាប់ពាន់ឆ្នាំ,គ្មានពេលឃើញពន្លឺឯករាជ្យទេ ។

សូមនិយាយពីរេពងលោក*ជុំ មូង*បន្តិច ។ ក្នុងពេលបាតុកម្មនោះ,លោកពុំបានចូលរួមនឹងគេទេត្បិតត្រូវចាត់ឱ្យទៅស្តាប់ការនៅនឹងកន្លែងនៅក្រសួងធម្មការ ដែលជាកន្លែងធ្វើការតើរាជការគេចាត់រឿងនេះដូចម្តេច?ប៉ុន្តែដោយអន្ទះសាចង់ដឹងរឿងពេក,ក៏បានចាត់លោក*អ៊ិត ធុយ*[១] ជាសិស្សសាលារដ្ឋបាល-តុលាការខ្មែរ ដែលនៅរៀនធ្វើការនៅក្រសួងមហាផ្ទៃនិងធម្មការឱ្យទៅមើលការជំនួសក្នុងឋានៈជាប្រតិភូនៃក្រសួងធម្មការ ។ ហើយដើម្បីការពារខ្លួនកុំឱ្យបារាំងចាប់លោកជុំ មូង បានធ្វើលិខិតមួយច្បាប់បោះត្រាក្រសួងធម្មការឱ្យកាន់កំដរខ្លួនផង ។

លុះលោក*អ៊ិតធុយ*ត្រឡប់មកវិញបានរាយការណ៍ថា បាតុកម្មនោះខកខានពុំបានសម្រេចទេពួកបាតុករត្រូវបារាំងដេញចាប់រត់រប៉ាត់រប៉ាយអស់ហើយ ។

សូមជម្រាបបថា នៅល្ងាចថ្ងៃ១៩កក្កដា,ដោយភ័យខ្លាចក្រែងបារាំងចាប់មុនពេលបាតុកម្មត្បិតស៊ើបទៅដឹងថា មានឈ្មោះត្រូវចាប់នឹងគេដែរលោកមួង ក៏បានទៅទទួលទានដំណេកនៅផ្ទះលោកញ៉ែម ធុច[២] នៅសង្កាត់ចាកអង្រែលើ,ខាងនាយស្ពានមុនីវង្ស,ទល់មុខនឹផ្ទះលោករស់[៣] ។

១.លោកអ៊ិត ធុយ ឥឡូវធ្វើជាអគ្គហេរញ្ញិកនៃអគ្គរតនាគារនៅភ្នំពេញលោកជាអ្នកស្នេហាជាតិម្នាក់ដែរ

២.លោកញ៉ែម ធុច គ្រានោះធ្វើលេខាធិការនៅក្រសួងធម្មការដែរ

៣.លោករស់ នេះហើយដែលលបដាក់ក្មួនតឹងទៅផងក្នុងពេលបាតុកម្ម

លុះព្រឹកឡើងថ្ងៃទី២០កក្កដា ,ទើបនាំគ្នាទាំងបីនាក់នោះមកភ្នំពេញជាមួយគ្នា ប៉ុន្តែមកដល់ភ្នំពេញក៏បានបែកគ្នា ។ លោករស់ ទៅចូលក្នុងពួកបាតុករ ។ ឯលោកញ៉ែម ធុច និងលោកជុំ-មួង ក៏ចូលទៅកាន់ការិយាល័យធ្វើការដូចធម្មតា ។

ដោយភិតភ័យញ័រសាច់ជាប់ ខ្លាចបារាំងចាប់ នៅយប់ថ្ងៃ២០កក្កដា នោះលោកជុំ មួង ទទួលទានដំណេកពុំលក់សោះ ។ គ្រាន់តែឮសូររថយន្តបើកមុខផ្ទះ,ក៏ភ័យស្លោភ្ញែកដែរ ដោយស្មានថាប៉ូលិសគិញបារាំងមកចាប់ ។ លុះយប់ជ្រៅប្រហែលម៉ោង៣ បានលង់លក់បន្តិចទៅស្រាប់តែយល់សប្តិឃើញទៅមើលត្រេះដងព្រោននៅមាត់សមុទ្រ ។ ជាចុះទៅក្នុងទឹករាក់ៗត្រឹមជង្គង់ស្រាប់តែឮសូរខ្យងក្តក់ប៉ែះៗរួចក្រឡេកទៅឯនាយឆ្ងាយ ឃើញទឹកសមុទ្រឡើងកម្ពស់ចុងត្នោតកាន់តែលឿនជិតមក លោកនឹកភ័យក៏តតេះតតះឡើងរួចទៅលើមាត់ច្រាំងសមុទ្រ ហើយក៏ភ្ញាក់ឡើង ។ ទើបសម្រេចចិត្តថាត្រូវតែរត់គេចទើបផុតភយន្តរាយ ដូចក្នុងការយល់សប្តិ ។

លុះដល់ម៉ោង៤កន្លះទៀបភ្លឺនៃថ្ងៃ២១កក្កដា ក៏ចេញដំណើរទៅបាត់ដំបង[១] តាមរយ-ស្ពយយាន ដោយសរសេរសំបុត្រទុកឱ្យគេសុំច្បាប់ឱ្យ ដាក់ក្នុងសំបុត្រកុហកចោលជើងថាទៅសួរបងឈឺធ្ងន់ឯព្រៃវែង,គិតថាបើសុំច្បាប់ត្រង់ច្បាស់ជាគេស្កាត់ទាន់កណ្តាលផ្លូវខកដំណើរ។ហេតុនេះប្រាប់គេថាទៅព្រៃវែងហើយទៅបាត់ដំបងឯណោះទេវិញ ។ ទៅដល់ពោធិ៍សាត់បានឃើញគិញបារាំងចាប់លោកសង្ឃបាតុករពីរ-បីអង្គដែលរត់គិតឆ្លងទៅសៀមបញ្ជូនមកភ្នំពេញ ។ គិញនោះឈ្មោះទីកុញ្ញន ស្គាល់លោកជុំ មួង បានសួរថាទៅណា ? លោកឆ្លើយកុហកថាទៅត្រពាំងជង[២] ,ប៉ុន្តែដោយមិនទាន់មានបង្គាប់ឱ្យចាប់លោកបានជាគិញមិនចាប់ ។

សំណាក់នៅត្រពាំងជងមួយយប់,ដល់វេលាម៉ោង៥ភ្លឺនៃថ្ងៃទី២២កក្កដា,ទើបជួលរទេះសេះ

១-កាលណោះបាត់ដំបងជាស្រុកសៀមដោយបារាំងបានកាត់ដីឱ្យទៅសៀម កាលដែលវាចាញ់សង្គ្រាមបារាំងសៀម

២-នៅត្រពាំងជងមានបងលោកជុំ ម៉ៅ ធ្វើចៅហ្វាយស្រុកនៅនោះ ។

ជូនដំណើរពីត្រពាំងជងទៅដល់រូវតាប៉ោង, ក៏បាននិយាយពោកបោរ៉ុ (តៃ) ឱ្យជូនដំណើរឆ្លងស្ទឹងស្វាយរជូនកែវទៅខាងដីសៀប ដោយកុហកថាមានការប្រញាប់ទៅរកស្រូវឯជ្រោយស្ដៅ ,តាំប៉ាត្ត័រពិនពោន់ ។ បើឃុំចៃដោយនៅក្រោមបង្គាប់បងលោកឈ្មោះជុំ ម៉ៅស្រាប់ ក៏ចាត់ជិទប់ប្រដាប់ដោយកាំភ្លើងមួស្គីតុងច្រកគ្រាប់ស្រេចជូនដំណើរពោលតែឆ្លងផុតស្ទឹងទៅខាងនាយទៅ ។

សូមជម្រាបពីព្រឹត្តិការណ៍នៅភ្នំពេញតទៅទៀត ៖

តពីថ្ងៃបាតុកម្មមក , ពួកគិញបារាំងចេះតែដើររកចាប់ក្រុមបាតុករគ្រប់កន្លែងនៅក្រុងភ្នំពេញ និងនៅខេត្តក្រៅ ។ ពួកបាតុករដែលមានឈ្មោះច្រើនជាងគេគឺនៅវត្តឧណ្ណាលោម និងនៅវត្តលង្កា ដែលជាបេះគ្រុរណ្តោយឱ្យព្រះសង្ឃនិងគ្រហស្ថដែលមានឈ្មោះពីមុន និងដែលបានចូលធ្វើបាតុកម្ម ភិតភ័យរន្ធត់គេចរត់ទៅពួនឯស្រុកក្រៅជាច្រើន ។ ខ្លះក៏បានឆ្លងដែនទៅខេត្តបាត់ដំបងដែលគ្រានោះជាអាណាខេត្តសៀម ។

ចំណែកលោកគ្រូអាចារ្យប៉ាង ខាត់ ដោយភិតភ័យណាស់ក៏រត់ទៅសឹកជាគ្រហស្ថ ហើយទៅពួនសម្ងំនៅនឹងវត្តចិនដំបងដែក(ពិភទ្រង្សី)មិនសុខមិនសាប់ ដោយភ័យខ្លាចពួកវាពេកក៏ប្ដេជ្ញាចិត្តដើរចូលទៅឱ្យវាចាប់ឯក្រសួងធម្មការតែម្ដង ។

***

អំពីការចាប់ខ្លួនខ្ញុំប៉ុណ្ណចន្ទ ម៉ុល

ក្រោយដែលត្រឡប់មកពីបាតុកម្មវិញ,ខ្ញុំប៉ុណ្ណចន្ទ ម៉ុល ក៏មកផ្ទះវិញធ្វើការរកស៊ីដូរធម្មតានៅឯផ្សារស៊ីញ៉េ,ប៉ុន្តែនៅមានបារម្ភក្នុងចិត្តជានិច្ចថាថ្ងៃណាមួយមុខជាត្រូវបារាំងចាប់មិនខានទេ ។

លុះដល់ថ្ងៃទី*២៤ កក្កដា*១៩៤២ រសៀលម៉ោង១៥,ស្រាប់តែរថយន្តស្ទូដូមកឈប់នៅក្បែរផ្ទះលេខ២,មុខវត្តឧណ្ណាលោមដែលខ្ញុំកំពុងទទួលទានដំណេកនៅទីនោះ ។ ពេលនោះគិញខ្មែរ៦នាក់ និងបារាំង១នាក់ ចូលទៅសួរខ្ញុំ ហើយនាំខ្ញុំទៅប៉ុយរ៉ូគិញ ។ នៅទីនោះបារាំងវាសួរខ្ញុំថា បានទៅធ្វើបាតុកម្មនឹងគេទេ ? ខ្ញុំឆ្លើយប្រាប់វាថា បានទៅជាមួយគេដែរ ប៉ុន្តែពុំបានវាយពួកគិញទេ ។ លុះសួរចប់ហើយ,វាក៏បើកឱ្យមកផ្ទះវិញនៅវេលាម៉ោង១៦ល្ងាច ។ ដល់ស្អែកឡើង(២៥កក្កដា) វេលាម៉ោងប្រហែល៨ព្រឹក ,ខ្ញុំកំពុងតែលក់ដូរគុយទាវ កាហ្វេ,ស្រាប់តែគិញម្នាក់ទៅហៅខ្ញុំថាលោកចាងហ្វាងសុំឱ្យទៅជួបទៀតឡិតលោកសួរពីម្សិលមិញពុំទាន់ចប់ ។ ខ្ញុំក៏បានទៅឯប៉ុយរ៉ូគិញនៅម៉ោងប្រហែល៩ ។ លុះសួររួចហើយ ,វាប្រាប់ខ្ញុំថាសុំឃុំខ្លួន ដោយមានសេចក្តីសង្ស័យត្រូវសួរតទៅទៀត ហើយវាក៏ចាត់ឃុំខ្ញុំក្នុងគុកងងឹតនៃក្រុមព្រះនគរបាល (Sûreté) នោះទៅ ។

ក្រោយពីបានឃុំខ្លួននៅគុកគិញចំនួន៥ថ្ងៃ,វាក៏បញ្ជូនខ្ញុំទៅឯគុកធំ នៅថ្ងៃទី៣០ កក្កដា ។

នៅគុកធំ,ខ្ញុំបានជួបនឹងមិត្ត៤_៥នាក់ ដែលធ្លាប់ស្គាល់ហើយជាប់ទោសក្នុងរឿងជាមួយគ្នាដែរគឺលោក*ម៉ម លន់* ,នៅមុខវត្តលង្កា ឆៀងខាងត្បូង,លោក*ភោគ នី* នៅខាងលិចវត្តលង្កា, លោក*អ៊ឹម*នៅឯខេត្តតាកែវ ,លោក*ព្រៃ អៀម* នៅសង្កាត់ព្រែកហ្លួង ស្រុកខ្សាច់កណ្ដាល (កណ្ដាលេ)និងពីរនាក់ទៀតពុំចាំឈ្មោះ ។

អស់លោកនិងមិត្តទាំងឡាយ ! មកដល់ដំណាក់កាលនេះហើយដែលជីវិតខ្ញុំបានចូលទៅនៅក្នុងគុក...គុកនៅភ្នំពេញដែលខ្ញុំនឹងជម្រាបតទៅទៀត...